

LOGICKÁ POVAHA HYPOTETICKÉ NORMY

JAROSLAV KRECHT

Úvod

V následujícím článku se pokusíme o logický rozbor tzv. hypotetické normy. Tento rozbor vychází z teoretických podkladů opřených o tzv. sankční teorii norem. Článek chce být příspěvkem diskusním.

Látku obsaženou v článku jsem utřídil tak, že

v **oddíle I** se zabývám obvyklým, resp. intuitivním pojetím hypotetické normy a uvádím i několik příkladů, na nichž dále v textu své závěry demonstruji.

V **oddíle II** uvádím ve stručnosti zásady tzv. sankční teorie norem, která je východiskem dalšího rozboru hypotetických výrazů, resp. norem.

V **oddíle III** si podrobněji všímám jedné ze čtyř strukturních složek tzv. normativního výroku, a to složky **C**, představující skutkovou podstatu. Rozlišíme v ní hlavní a vedlejší podmínky, přičemž za hlavní podmínku budeme považovat chování, vedoucí k porušení normou chráněného statku.

V **oddíle IV** se zabývám úpravou hypotetických výrazů, které vznikly tím způsobem, že jsme v závěti příslušné hypotetické normy dosadili místo výrazu „*má být . . .*“, příslušný normativní výrok. Při této úpravě přesouváme tzv. *N*-operátor na počátek hypotetického výrazu; možnost přesunu si vysvětlujeme jistou příbuzností podmínek obsažených ve složce **C** (která je předvětím normativního výroku) a podmínkou či podmínkami obsaženými v předvětí hypotetické normy.

V **oddíle V** se opět zabývám zmíněnou úpravou a používám k tomu symboliky.

V **oddíle VI** se zmiňuji o jedné z možných zkratk normativního výroku, a sice o zkratce „*má být . . .*“. Dále se zmiňuji o tom, že při použití zkratk místo analyzovaných výrazů (analyzovaným výrazem je normativní výrok) přestávají být zřejmé některé vnitřní souvislosti.

V **oddíle VII** rozdělují hypotetické normy na vlastní a nevlastní podle toho, zda podmínka v předvětí hypotetické normy patří či nepatří podle daného normativního systému k podmínkám obsaženým v **C** příslušného normativního výroku. Vlastní hypotetickou normu považuji za výraz odvoditelný v daném normativním systému. Pravdivost vlastní hypotetické normy nepovažuji za funkci pravdivostních hodnot jejího předvětí a závětí. Mám za to, že její pravdivost je dána odvoditelností v systému. Zmiňuji se o možnosti konstrukce normativního sémantického systému.

V **oddíle VIII** se pokouším použít pro zjištění pravdivosti vlastní hypotetické normy maticové metody a docházím k paradoxním výsledkům.

V **oddíle IX** zkoumám možné typy úsudků o vzniku povinnosti, vyslovené v závěti hypotetické normy, v souvislosti se splněním či nesplněním podmínek v předvětí hypotetické normy.

V **oddíle X** shrnuji hlavní výsledky provedených úvah.

I. Za hypotetickou normu považujeme obyčejně výraz tohoto tvaru:

„*jestliže je p, má být q*“. (1)

Za hypotetickou normu lze však patrně považovat i výrazy tvaru

„*jestliže bude p, má být q*“ nebo „*jestliže by bylo p, mělo by být q*“ apod.

Všem shora uvedeným výrazům je společné to, že se skládají ze dvou hlavních částí, a to předvětí a závětí, a že v předvětí je vždy vyslovena nějaká podmínka a

v závěti nějaké mětí (tj., že něco má být, resp. by mělo být). Při běžném posouzení věci obyčejně považujeme za postačující rozeznání těchto vlastností, abychom tvrdili, že jde o hypotetickou normu. Po podrobnějším rozboru však docházíme k závěru, že tyto vlastnosti výrazů samy o sobě nejsou dostačujícím znakem hypotetické normy. Podrobnější rozbor uvedených výrazů nás přivede k poznání, že má-li být shora uvedený výraz (výrazy) považován za hypotetickou normu, musí splňovat ještě další podmínky.

Než přistoupíme k dalšímu výkladu, uveďme pro názornost několik příkladů, na nichž budeme moci dále v textu demonstrovat své závěry. Všechny níže uvedené příklady jsou výrazy, které mají shora popsané vlastnosti, totiž skládají se ze dvou hlavních částí, předvětí a závětí, v předvětí vyslovují nějakou podmínku a v závěti nějaké mětí.

1. *Jestliže se dluh stal splatným, má dlužník plnit.*
2. *Jestliže nastane pěkné počasí, má rekonvalescent chodit na procházky.*
3. *Jestliže Vás někdo pozdraví, máte na pozdrav odpovědět.*
4. *Jestliže byl zvolen tento postup, měl by být výsledek správný.*

Při bližším prozkoumání lze brzy zjistit, že ne všechny čtyři příklady lze považovat za hypotetickou normu. Tak např. výraz ad 2 patrně nebude možno považovat za hypotetickou normu, ale spíše za radu lékaře. Rada a norma jsou zřejmě dvě různé věci. Naproti tomu příklad ad 1. zřejmě hypotetickou normou je, protože vyslovuje dlužníkovu povinnost plnit za podmínky, která je uvedena v předvětí. Výraz ad 4 není možno považovat za hypotetickou normu; jde spíše o výraz vyjadřující pravděpodobnost toho, že výsledek bude správný. Z výrazu nelze vyvodit žádnou povinnost a nelze jej považovat ani za radu či pod.

Výraz ad 3 je zřejmě hypotetickou normou (i když může být též radou), a to jen normou společenskou, nikoliv normou právní. Jde o společenskou normu proto, že pro případ nesplnění jí vyslovené povinnosti se hrozí jen společenskými sankcemi.

Z uvedených čtyř příkladů, které všechny mají shora popsané vlastnosti (předvětí vyslovující podmínku a závětí vyslovující mětí), jsou hypotetickou normou patrně jen dva, a to příklad uvedený ad 1. a 3. Při tomto rozlišování se zatím pohybujeme ve více méně intuitivní oblasti. Neopíráme se zatím o hlubší rozbor uvedených příkladů.

II. Podrobnější rozbor shora uvedených příkladů se bude opírat o tzv. sankční teorii norem. Sankční teorie vychází z předpokladu, že každá norma je útvarem specifické vnitřní logické struktury, a že podstatným strukturním prvkem je hrozba sankcí, kterou hrozí a jejíž dopad zaručuje vydavatel normy (normotvůrce) buď přímo nebo prostřednictvím jiných činitelů. Sankční teorie předpokládá, že každá norma, má-li být normou, vyslovuje povinnost, a že tato povinnost vznikne jen tehdy, jestliže vydavatel normy pohrozí pro případ nesplnění toho, co normativně upravuje, dopadem sankce a sám o její dopad bude usilovat.

Aby další výklad byl pro čtenáře srozumitelnější, vyložíme nejprve ve stručnosti hlavní zásady sankční teorie, které pak použijeme pro rozbor hypotetických norem a stanovení jejich vnitřní logické struktury.¹⁾

V dalším výkladu budeme používat symboliky, kterou zde rovněž ve stručnosti vyložíme.

Tzv. normativní výrok v normální formě lze symbolicky vyjádřit výrazem

$$„N|C, S|”, \quad (2)$$

v němž N je tzv. N -operátor, který do běžné řeči překládáme jako „platí” nebo „je zaručeno”.

„ C ” označujeme tzv. skutkovou podstatu, v níž je podstatným prvkem chování. (V zájmu stručnosti říkáme méně přesně že „ C ” označuje chování a pod „ C ” si představujeme chování).

„ S ” označujeme sankci, kterou se hrozí pro případ, že dojde k „ C ” a svislé závorky uzavírající „ C ”, „ S ” ohraničují výrazy, jimiž se blíže vysvětluje či zužuje možný obsah výrazu uvedeného před první svislou závorkou, tedy možný obsah N . Výraz ve svislých závorkách vysvětluje blíže, co platí, či co je zaručeno. (Blížší podrobnosti k užití tohoto symbolu viz dále na str. 256.)

Čárka mezi C a S označuje spojení „*že jestliže . . . pak . . .*”. Výraz (2) lze přeložit do běžné řeči jako „*platí, že jestliže dojde ke skutkové podstatě C , pak dopadne sankce S* ”. C nazýváme předvětím normativního výroku a S závětím normativního výroku.²⁾ Určitou skutkovou podstatu označíme indexem „ i ” např. „ C_i ”.

Každá norma vyslovuje povinnost chovat se určitým způsobem, což symbolicky označíme výrazem „ $P|C|$ ”.

Výraz „ $N|\overline{C_i}, S|$ ” je významovým zpřesněním (explikací) výrazu „ $P|C_i|$ ”. (3)

Mezi oběma výrazy je významová shoda, nehledíme-li na různý stupeň jejich přesnosti. Hovoříme o povinnosti chovat se způsobem C_i , je-li zaručena hrozba nějakou (jakoukoliv) sankcí pro případ, že nedojde k chování způsobem C_i a naopak, jestliže je zaručena hrozba nějakou (jakoukoliv) sankcí pro případ, že nedojde k chování způsobem C_i , pak hovoříme o povinnosti chovat se způsobem C_i .

Tak v příkladu shora ad 1 lze nalézt výkladem pohružku sankcí spočívajících v podání žaloby a pravděpodobném odsouzení dlužníka, který neplní svému věřiteli. (Odsouzení se sporu bývá považováno za újmu, jíž se hledíme vyhnout.) V příkladu ad 3 je pak sankcí společenské odsouzení. V příkladu ad 2 lze sice také nalézt jistou újmu, která postihne rekonvalescenta, jestliže nebude chodit na procházky, např. zhoršení jeho zdravotního stavu či prodloužení rekonvalescence. Touto újmou se však nehrozí v tom smyslu, že bude-li *non* C_i , pak vydavatel normy –

¹⁾ Podrobnější výklad o sankční teorii najde čtenář v čís. 3 časopisu Právník – (1964) – na str. 244–260 v článku „Sankční teorie norem”.

²⁾ Místo výrazu „normativní výrok” budeme někdy užívat v textu výrazu „norma”. Oba výrazy budeme považovat za synonyma. Kromě toho užíváme někde výrazů „norma” i k označení toho, co se tímto výrazem dezignuje.

v tomto případě lékař – sám se přičiní o to, aby došlo ke zhoršení zdravotního stavu rekonvalescenta. Újma postihne rekonvalescenta jen jako důsledek působení přírodních zákonitostí. Taková újma není sankcí. Příklad ad 2 proto také není hypotetickou normou, ale radou.

Provedený rozbor potvrzuje dřívější intuitivní rozdělení uvedených 4 příkladů na hypotetické normy a na výrazy, které nejsou hypotetickými normami. **Hypotetickou normou je tedy takové hypotetické (podmínkové) souvětí, v jehož předvětí je stanovena podmínka pro vznik povinnosti uvedené v závětí. Výraz vyjadřující povinnost v závětí je přitom možno nahradit odpovídajícím normativním výrokem v normálním tvaru.**

Provedme podle shora naznačeného způsobu převod povinností vyslovených v závětí hypotetických norem ad 1 a 3:

Povinnost dlužníka plnit může být vyjádřena takto:

„Platí, že jestliže dlužník neplní, bude k tomu odsouzen“.

Povinnost pozdravit může být vyjádřena takto:

„Platí, že jestliže neodpovíte na pozdrav, budou Vás lidé odsuzovat, nebudou Vás také zdravit apod.“

Jde o převody na normální tvar normativního výroku „ $N|C, S$ “. Sankcí může být několik, jako v příkladu ad 3.

Sankce, kterou se hrozí, nemusí nutně dopadnout. Motivačně působí **pohrůžka sankcí. Tato hrozba je objektivní skutečností.**

Za **normativní systém** považujeme množinu norem, které byly vybrány z univerza možných norem podle zásady, že nerozhodl-li se vydavatel normy (normotvůrce) pro některé z možných norem, zůstanou nezvolené potencionální normy ne-normami. Pojem normativního systému souvisí tak s pojmem univerza možných norem. Vytvoříme-li normativní systém, rozdělíme univerzum možných norem na dvě podtřídy. Na podtřídu norem, pro něž se normotvůrce rozhodl a na podtřídu zbývajících možných norem. Tyto zbývající možné normy jsou ne-normami (neplatnými normami) „ $\bar{N}|C, S$ “.

Každá norma musí být charakterisovatelná čtyřmi prvky: N (= zaručenost), C = (skutková podstata obsahující chování), V (= statek normou chráněný), S (= sankce). Určení prvku V souvisí s poznáním účelu normy.

III. Všimneme-li si podrobněji předvětí normativního výroku (skutkové podstaty C) zjistíme, že obsahuje kromě chování zpravidla ještě další podmínky, které všechny musí být splněny, má-li dojít k dopadu sankce. Tyto podmínky jsou vzhledem k chování **podmínkami vedlejšími**. Vedlejší podmínkou v tomto smyslu je v příkladu ad 1 třeba skutečnost, že dlužník je osobou nadanou právní subjektivitou a způsobilostí k právním činům, že dluh se stal splatným apod. **Hlavní podmínkou** je chování dlužníka, spočívající v tom, že neplní věřiteli. **Toto chování ohrožuje stav, který je normou chráněn.**

Tento normou chráněný stav nazýváme statkem (V). Chováním (tedy hlavní

podmínkou v předvěti normativního výroku) dojde k porušení tohoto statku. Hypotetická norma ad 1 chrání např. jistotu věřitele, že jeho pohledávka bude uspokojena. Tento statek je ohrožován neplněním dlužníka. Neplnění dlužníka je hlavní podmínkou – chováním, s nímž je spojena pohrůžka sankcí. Označme podmínky obsažené v předvěti normativního výroku výrazem „ p ” s indexem od 1 do n , při čemž $\bar{p}_1$ bude označení hlavní podmínky. (Znamení negace jsme užili proto, že předmět příslušné povinnosti uvádíme bez negace.³⁾)

Normativní výrok v normálním tvaru můžeme pak vyjádřit takto:

$$„N|(\bar{p}_1 \& p_2 \dots \dots \& p_n), S|” \quad (4)$$

IV. Hypotetickou normu ad 1 a 3 lze, ve shodě s tím, co bylo vyloženo symbolicky vyjádřit touto implikací:

$$„p > (N|\bar{q}, S|)”, \quad (5)$$

která v běžné řeči značí „*jestliže p , pak platí, že nebude-li q , dopadne sankce S* ”. V této implikaci jsou výrazy „*má být ...*” či „*měl by být ...*” apod. nahrazeny normativním výrokiem v normálním tvaru.⁴⁾

Dosadíme-li za proměnné argumenty z příkladu ad 1, získáme větu:

„*jestliže se dluh stane splatným, pak platí, že jestliže dlužník neplní bude k tomu odsouzen*”.

Dosadíme-li argumenty z příkladu ad 3, získáme větu:

„*jestliže jste pozdraven, pak platí, že neodpovíte-li na pozdrav, budete společensky odsouzen*”.

Posuzujeme-li takto vzniklé věty zcela intuitivně, lze tvrdit, že **neznějí dobře** a že by měly být **upraveny** takto:

První věta: „*platí, že jestliže se dluh stane splatným a jestliže dlužník neplní, pak bude k tomu odsouzen*”.

Druhá věta: „*platí, že jestliže budete pozdraven a neodpovíte na pozdrav, pak budete společensky odsouzen*”.

Vysvětlení není bez předchozího podrobnějšího rozboru na snadě. Vždyť jsou zde na druhé straně také **důvody proti takové úpravě**:

Hypotetické normy ad 1 a 3 jsou strukturálně vyjádřeny výrazem

$$„p > (P|q|)” \quad (6)$$

Lze-li explikovat výraz „ $P|q|$ ” výrazem „ $N|\bar{q}, S|$ ”, pak lze výraz „ $P|q|$ ” nahradit výrazem „ $N|\bar{q}, S|$ ”, čímž získáme z výrazu (6) výraz „ $p > (N|\bar{q}, S|)$ ”. Při tomto nahrazování nenacházíme pak žádný důvod pro přesunutí N-operátoru před celý výraz, jak to připouští, případně požaduje intuitivně náš cit. Upravený výraz po přesunu N-operátoru může být s použitím symboliky vyjádřen výrazem

³⁾ Výraz $P | p_1 |$ lze totiž zpřesnit podle 3 výrazem „ $N|\bar{p}_1, S|$ ”.

⁴⁾ Vycházíme v tomto případě z obvyklého symbolického vyjádření hypotetické normy „ $(p > ! q)$ ” značící „*je-li p , má být q* “, v němž za „ $! q$ ” dosazujeme normativní výrok „ $N|\bar{q}, S|$ ”.

„ $N|(p \& \bar{q}), S|$ “, užíjeme-li mezi svislými závorkami místo obvyklého znamení implikace čárky.^{5) 6)}

Dlužníkovu povinnost plnit věřiteli, která je hlavní podmínkou pro dopad sankce, lze spojovat s dalšími podmínkami, mezi než může patřit např. dlužníkova způsobilost k právním činům a také ovšem i podmínka v hypotetické normě ad 1 již obsazená, totiž podmínka splatnosti dluhu. Všechny tyto podmínky musí být splněny, má-li být zaručen dopad sankce. V předvěti normativního výroku v normálním tvaru by proto tedy měly být uvedeny všechny podmínky, které spojuje občanské právo určitého právního systému s dopadem sankce vůči dlužníkovi, který neplní svému věřiteli. V jedné normě nebývá proveden výčet všech podmínek, a bývá roztržštěn do různých norem, které je třeba při provádění rozboru opět vyhledat a spojit ve strukturním vzorci normativního výroku (v jeho předvěti). Někde mohou být podmínky obsaženy ve větách, které ani nejsou svou povahou normativní. Teprve spojením všech podmínek s pohrůzkou dopadu sankce v jednom výrazu příslušné vnitřní struktury vznikne normativní výrok – norma. Přitom zjišťujeme, že k předvěti normativního výroku patří i podmínka uvedená v předvěti hypotetické normy ad 1 – tedy podmínka splatnosti dluhu.

⁵⁾ Je třeba vysvětlit, proč místo znamení implikace „ $>$ “, které se do běžné řeči překládá spojením „jestliže... pak...“, užíváme čárky, octne-li se toto spojení mezi svislými závorkami. Je tomu tak proto, že toto spojení ve výrazu omezeném svislými závorkami přestává být implikací, i když pro jeho převod do běžné řeči opět užíjeme spojení „jestliže... pak...“. Implikace je podle běžného pojetí spojení dvou výroků, jehož pravdivostní hodnota je funkcí pravdivostních hodnot spojených dílčích výroků tak, že platí pro toto spojení následující matice pravdivostních hodnot:

$p > q$		
1	1	1
1	0	0
0	1	1
0	1	0.

„1“ je označení pravdivosti a „0“ označením nepravdivosti.

Pro část omezenou svislými závorkami ve výrazu „ $N|(p \& \bar{q}), S|$ “, uvedená matice pravdivostních hodnot neplatí. Proto také nejde i implikaci, nýbrž o jiný logický vztah.

Implikací je na příklad výraz „ $p > (N|\bar{q}, S)$ “; jde o implikaci mezi „ p “ a „ $N|\bar{q}, S|$ “. Nahraďme výraz „ $N|\bar{q}, S|$ “ třeba výrazem „ o “, jehož vnitřní struktura nás již dál nezajímá. Jakmile výraz „ $(p > o)$ “ uzavřeme svislými závorkami, před něž umístíme N-operátor, – tedy ve výrazu „ $N|p > o|$ “, přestane být původní implikace implikací. To zjistíme snadno, pokusíme-li se užít i pro výraz „ $N|p > o|$ “ maticové metody.

Výraz lze přeložit do běžné řeči jako „platí, že jestliže p , pak o “, v němž slova uvozená spojkou „že“, blíže vysvětlují a zúžují možný obsah toho, co platí. Výrok je pravdivý jen tehdy, jestliže jsou splněny všechny okolnosti o nichž se tvrdí, že platí.

Dosazovat za p a o pravdivostní hodnoty, jak je tomu zvykem u maticové metody a podle toho stanovit pravdivostní hodnotu celého složeného výrazu nemá v tomto případě smyslu, protože operujeme s neextenzionálním výrazem.

Abychom tedy symbolicky odlišili skutečnou implikaci od zdánlivé, užíváme místo znamení „ $>$ “, znamení čárky.

⁶⁾ K přípustnosti nahrazení výrazu „ $P|q|$ “ výrazem „ $N|\bar{q}, S|$ “ podotýkám, že významová shoda mezi oběma výrazy je založena na sematických pravidlech systému, a že ji lze označit za logickou ekvivalenci. Významová shoda mezi dvěma výrazy je nezávislá na faktálních okolnostech. Nahrazení výrazu výrazem logicky ekvivalentním nezmění proto pravdivostní hodnotu výrazu (6), i kdyby byl svou povahou intenzionální.

K pojetí intenzionalit výrazu viz knihu R. Carnapa „*Meaning and Necessity*, Chicago 1947“.

(Musíme dobře rozlišovat předvěti **hypotetické normy** či **hypotetického výrazu** a **předvěti normativního výroku**. Setjně tak rozlišujeme mezi **závětím hypotetické normy** či **hypotetického výrazu** a **závětím normativního výroku**.

Závětí hypotetické normy může obsahovat normativní výrok.

Uvedme příklad:

„Jestliže se dluh stal splatným, má dlužník plnit“ – jde o hypotetickou normu, která má předvěti a závětí. Závětí této hypotetické normy „má dlužník plnit“ lze nahradit normativním výrokem „platí, že jestliže dlužník nesplní dluh, bude k plnění odsouzen“. Normativní výrok má opět předvěti „jestliže dlužník nesplní dluh, a závětí „bude k plnění odsouzen“. Předvěti normativního výroku (tj. skutková podstata) může kromě chování (hlavní podmínky) obsahovat řadu vedlejších podmínek, z nichž jedna může znít i „je-li dluh splatný“.)

Stejně je tomu i u příkladu ad 3. I zde lze najít mnoho podmínek, které všechny musí být splněny, aby dopadla sankce. Tak například mezi ně patří i podmínka, že pozdravený bude schopen odpovědět, že nebude pozdraven v prostředí, kde je zakázáno mluvit nebo činit posunky znázorňující pozdrav apod. Nesplní-li se třeba jediná z těchto podmínek, normotvůrce sankci neuplatní. Obecné mínění omluví jistě slepého nebo hluchého člověka, který není schopen odpovědět na pozdrav, stejně jako toho, kdo se bude chovat v daném prostředí podle pokynů, které zakazují zdravení. Mezi podmínky, které patří k předvěti normativního výroku, patří i zde podmínka uvedená v předvěti hypotetické normy ad 3, totiž, že dotyčný byl pozdraven.

V těchto úvahách však bezděčně provádíme úpravu, kterou jsme již dříve označili jako **úpravu prováděnou intuitivně**. Přesouváme N-operátor „platí“ před celý výraz. Vytváříme totiž výrazy:

ad 1. *Platí, že jestliže se dluh stane splatným, dlužník bude způsobilý plnit atd. ... a nebude plnit svému věřiteli, pak k tomu bude odsouzen*” nebo

ad 3. *Platí, že jestliže vás někdo pozdraví a budete schopen odpovědět a nebudete v prostředí, které to vylučuje atd. ... a neodpovíte na pozdrav, pak budete společensky odsouzen.*

Z provedeného rozboru začíná být patrné, proč tak činíme. Důvody tohoto zatím intuitivního počínání se začínají rýsovat přesněji. Z provedených úvah totiž vyplývá jistá **příbuznost** všech podmínek, které patří k předvěti normativního výroku a tedy i **příbuznost s podmínkou uvedenou v předvěti hypotetické normy**.

V. Vraťme se opět ke zvolené symbolice, podle níž hlavní podmínka je označena symbolem „ $\bar{p}_1$ “ a vedlejší podmínky symboly „ $p_2, p_3 \dots p_n$ “ a doprovodíme naši úvahu symbolickými výrazy.

Předpokládejme, že jsme provedli úpravu příkladu ad 1 a 3 v tom směru, že jsme jednak nahradili závětí hypotetické normy, které vyjadřuje příslušnou povinnost, významově ekvivalentním normativním výrokem v normálním tvaru, a že jsme dále přesunuli operátor N před výraz. Tím jsme získali výrazy, jejichž vnitřní struktura je dána výrazem (4) „ $N | (\bar{p}_1 \& p_2 \dots \& p_n), S |$ “. Příklad ad 1 tedy bude znít „*platí,*

že jestliže se dluh stane splatným a jestliže dlužník neplní, pak k tomu bude odsouzen” a obdobně bude znít i příklad 3, (který navíc pro větší názornost doplníme další vedlejší podmínkou „budete-li schopen odpovědět”).

Příklad ad 3 bude po této úpravě znít „platí, že jestliže budete pozdraven a budete schopen odpovědět a neodpovíte na pozdrav, pak budete společensky odsouzen”.

Příklad ad 1 obsahuje nyní dvě podmínky, z nichž vedlejší podmínku „jestliže se dluh stane splatným” označíme jako p_2 a hlavní podmínku „jestliže dlužník neplní” jako $\bar{p}_1$.

Příklad ad 3 obsahuje teď tři podmínky, z nichž vedlejší podmínku „jestliže budete pozdraven” označíme jako p_2 , vedlejší podmínku „budete-li schopen odpovědět” jako p_3 a hlavní podmínku „neodpovíte-li na pozdrav” jako $\bar{p}_1$.

Přihlédneme-li k pořadí podmínek v obou příkladech, získáme tyto strukturní výrazy:

$$\text{ad 1. } „N|(p_2 \& \bar{p}_1), S|“ \quad (7a)$$

$$\text{ad 3. } „N|(p_2 \& p_3 \& \bar{p}_1), S|“ \quad (7b)$$

A nyní si znovu všimněme strukturního vzorce hypotetické normy, jak jsme jej uvedli shora ad (5) a který zní „ $p > (N|\bar{q}, S|)$ ”. V tomto vzorci provedme některé úpravy. Místo $\bar{q}$ dosadíme $\bar{p}_1$, protože $\bar{q}$ je hlavní podmínkou a místo p dosadíme příslušnou vedlejší podmínku, případně konjunkci vedlejších podmínek.

Pro příklad ad 1 získáme výraz „ $p_2 > (N|\bar{p}_1, S|)$ ” (8a), pro příklad ad 3 pak získáme výraz „ $(p_2 \& p_3) > (N|\bar{p}_1, S|)$ ” (8b).

Porovnejme nyní mezi sebou výrazy (7a), (8a), (7b) a (8b).

Pro názornost je znovu uvedeme:

$$(7a) \quad „N|(p_2 \& \bar{p}_1), S|“$$

$$(8a) \quad „p_2 > (N|\bar{p}_1, S|)“$$

$$(7b) \quad „N|(p_2 \& p_3 \& \bar{p}_1), S|“$$

$$(8b) \quad „(p_2 \& p_3) > (N|\bar{p}_1, S|)“.$$

Z porovnání je patrné předně, že výrazy (7a) a (8a) obsahují tytéž proměnné a že totéž platí i pro výrazy (7b) a (8b). Dále je patrné, že z hlediska výrazů 7ab je ve výrazech 8ab navíc znak implikace a že některé podmínky, které patří do předvětí normativního výroku, stojí před tímto znakem implikace. Konečně si všimněme okolnosti, že hlavní podmínka $\bar{p}_1$ zůstává ve výrazech 8ab v předvětí normativního výroku a že před znak implikace jsou přesunuty jen podmínky vedlejší.

Porovnáme-li výrazy 7ab z hlediska výrazů 8ab, zjistíme, že výrazy 7ab vzniknou z výrazů 8ab tím způsobem, že N-operátor se posune před celý výraz, takže se stane prvním znakem výrazů 7ab. Tato okolnost je zvlášť zajímavá proto, že jde o úpravu, o níž jsme již vpředu hovořili, když jsme uvažovali o důvodech úpravy výrazu (5) tj., úpravy výrazu „ $p > (N|\bar{q}, S|)$ ” na výraz „ $N|p > (\bar{q}, S)|$ ” resp. „ $N|p, (\bar{q}, S)|$ ”).

Tehdy jsme krom intuitivních požadavků neměli zřejmých důvodů k provedení úpravy. Nyní, jak se zdá, jsou důvody pro takovou úpravu zřejmější. Mezi podmín-

kami $\bar{p}_1 \dots p_n$ je totiž ten vztah, že patří všechny k předvěti normativního výroku, který může být dosazen místo povinnosti uvedené v závěti hypotetické normy. **Je-li jedna či více těchto podmínek z předvěti normativního výroku přesunuta na jiné místo, považujeme intuitivně za přípustné je opět vrátit do předvěti normativního výroku, neboť tam je jejich místo.** Proto převádíme přesun N-operátoru před celý výraz, abychom tím odloučené vedlejší podmínky opět spojili.

VI. Výraz „*má být p_1* “ je jistou zkratkou normativního výroku, zhuštěným výrazem, jakýmsi pojmenováním analyzovaného výrazu (posuzujeme-li situaci z hlediska analyzovaného výrazu). Při vytvoření zkratky byl položen důraz na $\bar{p}_1$, zatím co ostatní vedlejší podmínky byly opomenuty – zkrácení bylo provedeno podle $\bar{p}_1$.

Obsah hlavní podmínky přešel do obsahu zkratky. Ostatní podmínky vedlejší se obsahově distancovaly od obsahu zkratky. Tyto vedlejší podmínky samy nevedou k porušení V . K porušení V vede jen nesplnění hlavní podmínky $\bar{p}_1$. Proto zkratka zvolila tuto hlavní podmínku za část svého obsahu. Z tohoto rozboru je zvlášť patrná důležitost složky V , jejíž přítomnost je nutná pro pochopení smyslu normy. Její nedostatek vede dokonce ke ztrátě normativity, jak ji chápe sankční teorie. Složka V ovlivnila výběr té podmínky, jejíž obsah přešel do obsahu zkratky (tedy výběr hlavní podmínky $\bar{p}_1$).

Vedlejší podmínky je možné odlučovat a činit z nich podmínky hypotetických norem. Teprve tehdy, přejdeme-li od zkratk k analyzovaným výrazům, teprve tehdy se objeví nutnost vzít v úvahu úplnost podmínek, s nimiž je spojen dopad sankce. Je-li úplnost podmínek takto zřejmá a je-li zřejmá jejich strukturální závislost a jejich místo v předvěti normativního výroku, pak teprve se zdá nevhodným některé z nich přemísťovat na místa v předvěti příslušné hypotetické normy, kterýžto postup je naproti tomu zcela přijatelný, pracujeme-li jen se zkratkami.

VII. Vysvětlení našeho intuitivního požadavku pro provedení úpravy výrazu (8a) a (8b), vychází ovšem k předpokladu, že všechny podmínky $\bar{p}_1 \dots p_n$ patří k předvěti normativního výroku, resp. že pracujeme s hypotetickými normami, které tento předpoklad splňují. Není ovšem důvodu předpokládat, že všechny hypotetické normy, s nimiž se setkáváme, splňují tento předpoklad. Je možno si představit hypotetické normy, které ve svém předvěti obsahují podmínku, která nepatří podle pravidel normativního systému k předvěti normativního výroku. Uvedme třeba tento příklad:

„jestliže součet úhlů v trojúhelníku činí 180° , pak má dlužník plnit svému věřiteli“.

Podmínka uvedená v předvěti hypotetického souvětí není podmínkou, kterou např. čs. občanské právo vyžaduje k tomu, aby dlužník měl povinnost plnit svému věřiteli. Z hlediska tohoto normativního systému nejde tedy o hypotetickou normu, která by splňovala předpoklad, o kterém jsme právě mluvili. V předvěti normativního výroku, který významově je ekvivalentní dlužníkově povinnosti plnit svému věřiteli, nemá místo podmínka, že součet úhlů v trojúhelníku činí 180° .

Domnívám se, že hypotetická norma, jak ji běžně chápeme (opět intuitivně), je vskutku výrazem, jehož předvěti obsahuje podmínku patřící k předvěti normativního výroku, který může být dosazen v závěti. Naproti tomu hypotetické souvětí, jehož předvěti neobsahuje takovou podmínku, nebudeme patrně považovat za hypotetickou normu v pravém slova smyslu, i když musíme přiznat, že takový hypotetický výraz jinak splňuje podmínky, které jsme v úvodní části tohoto článku (viz str. 251) kladli pro hypotetické normy.

V závěti hypotetického výrazu je obsažena povinnost, která může být nahrazena normativním výrokem v normálním tvaru a v předvěti hypotetického výrazu je uvedena podmínka, která musí být splněna, aby povinnost vyslovená v závěti byla aktuální. Pro další úvahy tu vzniká nutnost odlišit terminologicky oba typy výrazů, z nichž první chápeme jako odvoditelný či odvozený z daného normativního výroku, zatím co druhý nikoliv. Budeme oba z nich nazývat „hypotetickou normou“; první z nich pak nazveme **hypotetickou normou v užším smyslu** anebo **též vlastní hypotetickou normou** a druhý z nich **hypotetickou normou v širším smyslu** a nebo též **nevlastní hypotetickou normou**.

Příklad ad 1. je podle toho hypotetickou normou v užším smyslu, chápeme-li tento výraz jako odvozený z normativního výroku a příklad na str. 259 hypotetickou normou v širším smyslu (protože zde nelze na první pohled takovou odvoditelnost očekávat).

Hypotetickou normu v užším smyslu lze vytvořit teoreticky z každého normativního výroku v normálním tvaru, který ve svém předvěti (tj. v předvěti normativního výroku), obsahuje více než jednu podmínku, tzn. obsahuje aspoň jednu vedlejší podmínku vedle podmínky hlavní. Všimněme si nyní podrobněji rozdílu mezi hypotetickou normou v užším smyslu (vlastní hypotetickou normou) a v širším smyslu (nevlastní hypotetickou normou).

Vlastní hypotetická norma je výraz, který může být vytvořen z normativního výroku v normálním tvaru s použitím jen pravidel systému, aniž by k tomu bylo třeba dalších faktálních znalostí.

U nevlastní hypotetické normy tomu tak není. Vztah mezi normativním výrokem v normálním tvaru a vlastní hypotetickou normou je čistě logický a může být zřejmě formalizován. O logickém vztahu lze přitom mluvit jen s poukazem na daný sémantický systém. Lze položit v této souvislosti otázku, jaký má praktický smysl vymezovat tzv. vlastní hypotetickou normu. Domníváme se, že je pro to dobrý důvod. V praxi právní se totiž obvykle hypotetické normě rozumí tak, jak jsme právě definovali vlastní hypotetickou normu. Jde o vztah obsahový, tedy o vztah opřený o význam jednotlivých pojmů, jak jsou dány sémantickým systémem našeho jazyka,⁷⁾ ne o zjištění faktálních okolností. Vlastní hypotetickou normou je

⁷⁾ Podle Carnapa (Introduction to Semantics, Harvard University Press, 1946) je sématickým systémem systém pravidel, stanovících podmínky pravdivosti vět předmětového jazyka a tím určujících význam těchto vět. Sématický systém *S* sestává z pravidel formace, která definují „věta v *S*“ z pravidel designace, která definují „označení v *S*“ a z pravidel pravdy, která definují „pravdivý v *S*“.

tedy právě to, co si lidé pod pojmem „hypotetická norma“ obvykle představují. Je-li právní výklad logickým normativním výkladem, vycházejícím z obsahových souvislostí, pak tzv. vlastní hypotetická norma je základním kamenem, o němž se obvykle tento výklad opírá. Tím je opodstatněna a vysvětlena naše snaha vedoucí k rozlišení mezi vlastní a nevlastní hypotetickou normou. Proto má smysl vymezit pojem vlastní hypotetické normy a zabývat se jeho vnitřní logickou strukturou.

Naproti tomu nevlastní hypotetická norma je výraz více teoretický než praktický a je běžně praxi cizí. Stačí odkázat na příklad uvedený na str. 259.

Pojetí vlastní hypotetické normy souvisí s pojetím odvoditelnosti v sémantickém systému, k němuž patří. Vlastní hypotetická norma je logickou transformací příslušné normy v normálním tvaru, o níž víme, že patří k určitému normativnímu systému, nebo to předpokládáme.

Sémantický systém musí být normativním sémantickým systémem, který kromě obvyklých pravidel požadovaných od sémantického systému obsahuje navíc pravidla o stavbě normativních výrazů a pravidla stanovící, které normativní výroky jsou pravdivé.

Základním pravidlem normativní povahy je pravidlo o vnitřní struktuře normativního výroku, pravidlo udávající, jak pomocí pouhé strukturální závislosti vznikne z jistých nenormativních prvků výraz normativní. Logická povaha vlastní hypotetické normy je závislá na daném normativním sémantickém systému. Co je v jednom normativním systému vztahem logickým, nemusí být takovým vztahem v jiném normativním systému. Vlastní hypotetická norma v normativním systému S_1 nemusí být vlastní hypotetickou normou v systému S_2 , jestliže v tomto systému není jeho sémantickými pravidly dána souvislost mezi příslušnou konjunkcí podmínek a hrozbou sankce a hypotetická norma tak není odvoditelná.

Tato relativita logických vztahů obvykle nebývá zřejmá, jsme-li zvyklí se pohybovat jen v normativním sémantickém systému, který je nám dán v rámci jazyka právním řádem, jemuž jsme podrobili.

Abychom i v logické symbolice odlišili vztah vlastní a nevlastní hypotetické normy a tedy přeneseně vztah vlastní a nevlastní implikace, je možno zvolit pro vlastní implikaci znamení „ $\gg$ “. Užijeme-li však znamení „ $>$ “ bude platit úmluva, že tímto symbolem se označuje buď nevlastní nebo vlastní implikace. Znamení „ $\gg$ “ užijeme tam, kde budeme mít v úmyslu vyjádřit, že jde jen o vztah vlastní implikace. Úprava výrazu „ $p > (N|\bar{q}, S|)$ “ na výraz „ $N|(p \& \bar{q}), S|$ “ je úpravou deduktivní logické povahy. Předpokládá, že sémantická pravidla normativního systému (v němž je výraz „ $p \gg (N|\bar{q}, S|)$ “ utvořen), stanoví, které podmínky, vystupující v předvěti hypotetického výrazu, jsou podmínkami patřícími k předvěti příslušného normativního výroku. Z hlediska toho není možno zjišťovat pravdivost vlastní implikace maticovou metodou, jak to lze činit u nevlastní implikace. Pravdivost vlastní implikace – tedy vlastní hypotetické normy – lze zjišťovat jen

tak, že zjišťujeme její odvoditelnost z příslušného normativního výroku. Základ pro odvozování bývá v normativní oblasti (zejména v právní oblasti) většinou splněn i když obvykle legislativně technicky zajištěn nebývá. Výsledky právní vědy nahra-žují tento nedostatek a doplňují výkladem výčet podmínek patřících k předvěti normativního výroku. Mám za to, že se jednou podaří upravit legislativně tech-nickou právní praxi tak, aby za pomoci strojové techniky a na základě vyhovující normativně logické teorie byly normy vydávány v exaktní formě, vyhovující poža-davkům na úplnost ve shora popsaném smyslu.

VIII. Již vpředu jsme uvedli, že pro vztah vlastní implikace nelze použít metody matic pravdy, užívané pro případy nevlastní implikace. Na příklad nemá, podle mého názoru, smysl snažit se užít metody matic pravdy u příkladu ad 1, za před-pokladu, že zmíněnou hypotetickou normou chápeme jako výraz odvoditelný z po-zitivní občansko právní úpravy (která je příslušným normativně semantickým systémem).

Označme předvěti zmíněné hypotetické normy „dluh se stal splatným“ jako „ p_i “ a závěti „dlužník má plnit“ jako „ $!q$ “. Snažme se nyní považovat spojení „ $(p_i > !q)$ “ za nevlastní implikaci. (Výraz „ $!q$ “ považujeme zde za jiné vyjádření výrazu „ $N|\bar{q}, S|$ “).

Podle maticové metody lze nevlastní implikaci považovat za pravdivou v případě, že $p_i = 0$ a $!q = 1$. V našem případě by to znamenalo, že hypotetická norma ad 1 by byla pravdivá i tehdy, jestliže by se dluh nestal splatným. To však odporuje po-zitivnímu předpisu. Z toho příkladu je dobře zřejmá odlišná povaha vlastní hypo-tetické normy jakožto výrazu odvoditelného z daného normativního výroku.

Kdybychom naproti tomu užili maticové metody pro nevlastní hypotetickou normu „svítí-li hvězdy, dlužník má plnit věřiteli“ pak bychom mohli v případě, kdy $p_i = 0$ a $!q = 1$, považovat implikaci „ $(p_i > !q)$ “ za pravdivou. („ p_i “ označuje předvěti a „ $!q$ “ závěti hypotetické normy.)

XI. Vzhledem k tomu, že jsme rozlišili dva druhy implikace, které se mohou skrývat v hypotetické normě, je třeba se zmínit o možných typech úsudků, které v té souvislosti mohou být provedeny. Mám na mysli úsudky o vzniku povinnosti vyslovené v závěti hypotetické normy v souvislosti se splněním či nesplněním pod-mínky či podmínek v předvěti hypotetické normy. Jde tedy o zjištění, zda daná situace je či není situací, s níž je spjat vznik povinnosti vyslovené příslušnou normou.

Pokud jde o případ tak zv. nevlastní implikace, u níž nepožadujeme formální od-voditelnost z daného normativního výroku, mám za to, že lze odkázat na výsledky logiky výroků, zejména na úsudky typu *modus pones* a *modus tollens*.

Pokud jde pak o případ tzv. vlastní implikace, tedy případ vlastní hypotetické normy, která pak je formálně odvoditelná z daného normativního výroku, pak myslím, že lze navázat na výsledky, ke kterým jsme již došli. O vzniku povinnosti vyslovené příslušným normativním výrokiem lze mluvit jen tehdy, jsou-li splněny

všechny vedlejší podmínky p_2 až p_n , patřící k předvěti tohoto normativního výroku. (Naproti tomu se pro dopad sankce vyžaduje splnění všech podmínek uvedených v předvěti normativního výroku včetně podmínky hlavní). Hlavní podmínka (označena jako $\bar{p}_1$) a reprezentovaná v předchozích úvahách také výrazem „ $\bar{q}$ ” vyjadřuje chování vedoucí k porušení statku V . Povinnost neporušit statek V je povinností chovat se způsobem p_1 .

Vznik této povinnosti může být podmíněn ve vlastní hypotetické normě jednou či několikrát podmínkami vedlejšími. (Podmíněnost podmínkou hlavní by vedla k výrazu „ $(p_1 > P|p_1|)$ ”, jehož význam je málo určitý.) Okolnost, že podmínky v předvěti hypotetické normy jsou či nejsou splněny je faktuální povahy.

Hypotetický výraz „ $p_i > (P|p_1|)$ ” lze s přihlédnutím k pozitivní právní úpravě v daném jazyce a k danému normativnímu semantickému systému vyjádřit výrazem „ $p_i > (N|\bar{p}_1 \& p_2 \dots \& p_n) S|$ ”. Tento výraz lze upravit na výraz „ $N|(\bar{p}_1 \& p_2 \dots \& p_n \& p_i), S|$ ”. Je možno s přihlédnutím k uvedeným souvislostem odpovědět na otázku, zda vznikne povinnost $P|p_1|$ v případě, že je splněno p_i ?

Myslím, že je třeba vzít v úvahu, že splnění p_i je nutnou, ale nikoliv postačující podmínkou pro vznik povinnosti vyslovené v konsekventu výrazu „ $(p_i > P|p_1|)$ ”. Lze tedy odpovědět, že ke vzniku povinnosti chovat se způsobem p_1 dochází, jestliže je splněno p_i a jestliže jsou splněny i ostatní podmínky p_2 až p_n uvedené v předvěti příslušného normativního výroku.

Není-li naproti tomu splněna podmínka p_i , pak bez ohledu na to, zda jsou či nejsou splněny zbývající podmínky p_2 až p_n , nevzniká z dané normy povinnost chovat se způsobem p_1 .⁸⁾

X. Na závěr se pokusím shrnout ve stručnosti hlavní výsledky, ke kterým jsme dospěli.

1. Hypotetickou normou není každý výraz tvaru „jestliže p , má být q ”. Hypotetickou normou je takový výraz jen tehdy, obsahuje-li jeho závěti povinnost, kterou lze explikovat jako normativní výrok tvaru „platí, že jestliže dojde k chování

⁸⁾ Je-li splněno $(p_2 \& p_3 \dots \& p_n)$ a platí „ $N|(\bar{p}_1 \& p_2 \& p_3 \dots \& p_n), S|$ “, vznikne resp. aktualizuje se povinnost chovat se způsobem $\bar{p}_1$. Čím více podmínek z p_2 až p_n je splněno, tím blíže je ke vzniku povinnosti $P|p_1|$.

Splní-li se podmínka p_1 , mluvíme už po porušení povinnosti $P|p_1|$. Oba případy – vzniku povinnosti, resp. případu, že nedojde ke vzniku povinnosti – lze schematicky znázornit takto:

p_i	(je splněna podmínka p_i)
$N (\bar{p}_1 \& p_2 \dots \& p_n \& p_i), S $	(pravdivý normativní výrok)
$(p_2 \& p_3 \dots \& p_n)$	(jsou splněny též zbývající podmínky uvedené v předvěti normativního výroku)
$P p_1 $	(je povinnost chovat se způsobem p_1)
Druhý případ:	
$\bar{p}_i$	(není splněna podmínka p_i)
$N (\bar{p}_1 \& p_1 \dots p_n \& p_i), S $	(pravdivý normativní výrok)
$\bar{P} p_1 $	(není povinnost chovat se způsobem p_1)

(Tato povinnost však může plynout z jiné normy systému, která ve svém předvěti obsahuje tutéž hlavní podmínku $\bar{p}_1$.)

non q , dopadne sankce S . Výraz „ $P|q$ ” lze významově zpřesnit výrazem „ $N|\bar{q}, S$ ”.

2. Nahradíme-li závěti hypotetické normy odpovídajícím normativním výrokem, získáme výraz tvaru „ $p > (N|\bar{q}, S)$ ”.

Tento výraz lze upravit na tvar „ $N|(p \& \bar{q}), S$ ”. Přípustnost této úpravy je dána intuitivně.

3. Předvěti normativního výroku obsahuje podmínky, s nimiž je spojen dopad sankce uvedené v závěti. Podmínky v předvěti jsou hlavní a vedlejší. Hlavní podmínka ($\bar{p}_1$) obsahuje chování, které ohrožuje normou chráněný stav. Platí, že povinnost vyslovená normou je povinností chovat se způsobem p_1 .
4. Každá vedlejší podmínka obsažená v předvěti daného normativního výroku může být antecedentem hypotetické normy, obsahující v závěti povinnost vyslovenou tímto daným normativním výrokem.
5. Je-li jedna či více vedlejších podmínek z předvěti normativního výroku přesunuta do antecedentu odpovídající hypotetické normy, připouštíme logickou možnost vrátit jí na její původní místo.
6. Vlastní hypotetická norma je výraz odvoditelný z daného normativního výroku a obsahující ve svém antecedentu podmínku, která patří k předvěti odpovídajícího normativního výroku (tj. normativního výroku vyslovujícího povinnost obsaženou v závěti hypotetické normy.)

Nevlastní hypotetická norma je výraz v tom směru neodvoditelný (obsahuje ve svém předvěti podmínku, která nepatří k předvěti takového normativního výroku).

7. Pojetí vlastní hypotetické normy souvisí s pojetím normativního semantického systému, v němž jsou vlastní hypotetické normy odvoditelné.

Takový semantický systém musí být normativním semantickým systémem, obsahujícím zejména pravidlo o vnitřní struktuře normativních výroků, pravidlo udávající, jak z jistých nenormativních prvků vznikne pomocí pouhé strukturní závislosti výraz normativní.

Die logische Auffassung der hypottetischen Norm

Zusammenfassung

A. Es ist notwendig, die intuitive Vorstellung, wann ein Bedingungssatz eine hypothetische Norm ist, zu verschärfen. In dem vorliegenden Aufsatz bildet die Sanktionstheorie der Normen den Ausgangspunkt der Verschärfung.

B. Die Sanktionstheorie setzt voraus, daß jede Norm ein Gebilde von besonderer logischer Struktur ist, in dem die Sanktionsdrohung durch den Normgeber ein wesentliches Element bildet. Gemäß der Sanktionstheorie drückt jede Norm eine Pflicht aus. Eine Pflicht liegt nur dann vor, wenn der Normgeber für den Fall der

Nichtbefolgung mit Sanktion droht. Die sog. Normaussage kann man symbolisch „ $N|C, S$ “ schreiben, wobei N der sog. N -Operator ist, welcher die Gültigkeit oder Garantie ausdrückt, C den Tatbestand bezeichnet, dessen wesentliches Element das Verhalten ist, und S die Sanktion bezeichnet, welche angedroht für den Fall wird, daß C eintritt. Den Ausdruck „ $N|C, S$ “ kann man lesen „Es gilt, daß wenn C , dann S “. Dieser Ausdruck ist bedeutungsgleich mit dem Ausdruck „die Pflicht von C “. Kann durch Analyse des Textes oder der Situation die Sanktionsdrohung für das in C enthaltene Verhalten nicht aufgefunden werden, dann handelt es sich überhaupt nicht um eine Norm. Die Sanktionsdrohung ist eine objektive Tatsache und hängt nicht davon ab, ob die Sanktion wirklich angewendet wird oder nicht. Der Normadressat entscheidet sich, ob er das Verhalten C wählt und hierbei gleichzeitig die Strafe riskiert, oder ob er sich nicht in der Weise C verhalten wird und so die Sanktionsrealisierung, welche sonst droht, vermeidet.

C. Der Tatbestand enthält einerseits das Verhalten, welches zur Verletzung des durch die Norm geschützten Gutes führt, andererseits die Nebenbedingungen, welche erfüllt sein müssen, wenn die Sanktion, welche durch die Norm angedroht wird, angewendet werden soll.

Die einzelnen Nebenbedingungen, die zum Tatbestand C gehören, können abgetrennt werden und zum Antezedens eines Bedingungssatzes gemacht werden, dessen Hintersatz die durch die Norm ausgesprochene Pflicht bildet. Dieser Vorgang hat formal-logischen Charakter. Zwischen dem Antezedens dieses Typus und dem Hintersatz der hypothetischen Norm besteht eine Beziehung, die bloß auf den semantischen Regeln des normativen Systems beruht, die also eine logische Beziehung ist.

Die hypothetischen Normen von dem beschriebenen Typus muß man von den übrigen hypothetischen Normen unterscheiden. Die an erster Stelle angeführten sog. eigentlichen hypothetischen Normen sind für das juristische Denken besonders wichtig.

Die eigentliche hypothetische Norm ist ein Ausdruck, der von der gegebenen Normaussage ableitbar ist und der in seinem Antezedens eine Bedingung enthält, die zum Vordersatz der entsprechenden Normaussage (d.h. der Normaussage, welche die im Hintersatz der hypothetischen Norm enthaltene Pflicht ausdrückt) gehört. Die uneigentliche hypothetische Norm ist ein Ausdruck, der nicht in dieser Weise abgeleitet werden kann (er enthält in seinem Vordersatz eine Bedingung, die nicht zum Vordersatz so einer Normaussage gehört).

Die Auffassung der eigentlichen hypothetischen Norm hängt mit der Auffassung des normativen semantischen Systems zusammen, aus dem die eigentlichen hypothetischen Normen ableitbar sind. So ein semantisches System muß ein normatives semantisches System sein, das insbes. eine Regel über die innere Struktur der Normaussagen enthalten muß, welche angibt, wie aus gewissen nicht normativen Elementen durch bloße Strukturverbindung normative Ausdrücke entstehen.